

5. Magliola R. (1984). Derrida on the mend. Indiana: Purdue Univ. Press, 1984. 238 p.

6. Newman, J. The Outer Wheel of Time: Vajrayāna Buddhist Cosmology in the Kālachakra Tantra (Ph.D. Diss). Madison: University of Wisconsin, 1987. 681 p.

7. Wang, Youxuan. Buddhism and Deconstruction: Towards a Comparative Semiotics, 2001. 242 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-530-6-17>

Карніцький М. М.

ORCID: 0000-0002-0069-0860

доктор філософських наук, доцент,

професор кафедри господарсько-правових та суспільно-політичних дисциплін

*Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
м. Київ, Україна*

ПОДОЛАННЯ МЕТАФІЗИЧНОЇ ІЛЮЗІЇ В ЕНЕРГІЙНІЙ ПАРАДИГМІ ВАЙШНАВІЗМУ

Ключові слова: метафізична ілюзія, сутність, енергія, Кришна, шакті.

Акт розуміння – це актуалізація потенційного змісту, який містить у собі сенс. Результат розуміння – це те, що актуалізоване й безпосередньо дане в умоспогляданні як ідеальна визначеність. Проте результат розуміння не вичерпує весь зміст сенсу, адже завжди залишається певний потенційний смисловий зміст, який ще не осмислений, але який мається на увазі й спонукає до подальшого прагнення зрозуміти. Завдяки цьому сенс розкривається не лише як ідеальна визначеність, а і як процес. Таке процесуальне розуміння сенсу характерне насамперед для творчості, що ґрунтується на інтуїції, для мистецтва, релігійного одкровення. Однак у межах точного раціонального пізнання оперувати процесуальними смислами складно, тому акт розуміння часто супроводжується проєкцією його результату (умозбагненної смислової визначеності) на сам сенс. Це створює відчуття визначеності навколишнього світу, виражене в точних поняттях.

У філософії Платона смисли розумілися онтологічно – як ейдоси, вічні сутності, які безпосередньо відкриті для умоспоглядання.

Споглядання світу ейдосів веде до визволення душі й найвищого щастя, а отже, містить потенцію повноти життя, що прихована для звичайного земного сприйняття. Онтологія Платона передбачає визнання потенційності сенсу, у якій поєднується змінне буття. Проте в умоспогляданні сенс подається як нерухома визначеність, і коли вона підміняє потенційний зміст ейдосу, виникає метафізична ілюзія, внаслідок якої вище вічне буття редукується до вічних сенсів, наочних в умоспогляданні.

В енергійній парадигмі східнохристиянського богослов'я ця метафізична ілюзія долається через нове розуміння сутності, яка є незбагненною у своїй повноті, проте відкривається у своїх енергіях. Повнота сутності – це нескінченна потенція виявлятися у своїх енергіях. Акт розуміння – це взаємодія з енергією сутності, у якій відкривається певний сенс. Проте цей сенс не вичерпує всього нескінченного змісту сутності. Отже, Бог розкривається людині у своїх енергіях, що діють на людський розум, залишаючись незбагненим. Те саме можна сказати про сутність будь-якої істоти.

Розвиток ведичної традиції демонструє, як стихійно виникає метафізична ілюзія, що долається в релігійному досвіді. В Упанішадах порушувалося питання: у який спосіб вища, абсолютна, незмінна й вічна реальність тотожна світу множинності явищ? Однією з відповідей стало процесуальне розуміння тотожності: світ розгортається з Атмана й згортається назад в Атман. В одному аспекті світ тотожний Атману, в іншому – світ багатоманіття відрізняється від єдності й простоти Атмана. Ці два аспекти поєднуються в процесуальності, що перевершує будь-яку визначеність, доступну умоспогляданню. Проте потреба концептуалізації вищого буття у веданті сприяла виникненню метафізичної ілюзії, принаймні у філософському дискурсі. У цьому контексті Атман почав сприйматися як абсолютна реальність, що безпосередньо доступна умоспогляданню. Подолання цієї ілюзії у ведичній традиції, як і в східнохристиянській, здійснюється в енергійній парадигмі.

Кришна має нескінченні енергії – шакті, які водночас незбагненно тотожні йому й відмінні від нього (ачинтья-бгеда-абгеда). У теології вайшнавізму виділяють три типи енергії Кришни: зовнішню (наш тимчасовий світ явищ), внутрішню (в якій він постає як особистість, включно зі Шрі Радгою – уособленням цієї енергії) та межову енергію, втілену в душах живих істот.

Енергія – це актуалізація потенції сутності. Отже, незбагненність сутності полягає в її нескінченній здатності виявлятися в енергіях. Таке розуміння поділяють і православні християни, і вайшнави. Основа особистості – це свобода волі, тобто здатність усвідомлено розкривати

свою сутність у нових енергіях. У східнохристиянській традиції енергія Бога – це локальна дія Бога в певному аспекті, яка не стає новою особистістю, оскільки не має власної потенції до вільної та усвідомленої дії. У вайшнавізмі шакті Кришни може втілюватися в нову особистість, наприклад у Радгу, і не лише в неї. Отже, у вайшнавізмі енергія Бога може мати власну потенцію вільно розкриватися в нових особистостях, тобто в межах особистості Бога можуть виявлятися нові особистості, що є цілковито неможливим у християнській парадигмі.

Раві Гупта стверджує, що незбагненими є не лише стосунки між Богом і його енергіями, а й самі способи функціонування цих енергій. Якщо розуміти під незбагненністю нескінченну потенцію, яку неможливо охопити розумом, то можна зробити висновок: навіть втілені енергії Бога можуть містити в собі потенцію до подальшого розкриття – аж до реалізації в новій особистості. Це й визначає принципову відмінність вайшнавізму від православ'я, попри зовнішню подібність енергійного богослов'я.